

“SURXONDARYO TARIXI” VIRTUAL MUZEYINI RIVOJLANTIRISH

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Unversiteti
 2-kurs magistri *Subhonov Davronbek Abdumannonovich*
 2-kurs magistri *Raxmatova Nazira Shavkatjonovna*
 1-kurs magistri *Ergashev Sirojiddin Sulonmurodovich*

Annotatsiya. Surxondaryo viloyatining tarixiy va madaniy merosini raqamli shaklda taqdim etish, nafaqat mahalliy aholi, balki butun dunyo bo'ylab qiziqish bildirganlarga ham osonlik bilan yetkazish imkonini beradi.

Kalit so'z. Virtual reallik, AR texnologiyas, 3D modellashtirish va rologrammalar,. Audiogidlar

KIRISH

Surxondaryo viloyat o'lkashunoslik muzeyi — madaniy ma'rifiy muassasa. Termiz shahrida 1934-yilda (1933-yilda uyushtirilgan xalq xo'jaligi ko'rgazmasi asosida) tashkil qilingan. Muzeyda Termiz va termiziy allomalar tarixi, qadimshunoslik va tangashunoslik, xalq og'zaki ijodi, etnografiyasi, xalq, amaliy san'ati, o'lka tabiati, sporti, tasviriy san'at bo'limlari hamda 14 ming nusxadan ziyod asarga ega kutubxona bor. Muzey fondi 64 mingdan ortiq (2004). Ekspонатlar Surxondaryo viloyatining eng qadim zamonlardan hozirgacha bo'lgan tarixi va madaniyati haqida hikoya qiladi: turli davrlarga oid zargarlik buyumlari, turli davrlarda zarb qilingan tangalar, hunarmandlik buyumlari, ganch o'ymakorligi, me'moriy yodgorliklar qoldiqlari, sopol buyumlar, haykalchalar, to'qimachilik dastgohlari, uy anjomlari, ish qurollari mavjud. Muzey madaniy-ma'rifiy ishlarni amalga oshiradi, ko'rgazmalar tashkil etadi, ilmiy ishlar nashr qiladi, boshqa ko'pgina ilmiy muassasalar bilan hamkorlikda faoliyat olib boradi. 2019-yil 29-oktyabrda davlatimiz rahbarining tashabbusi bilan viloyatda madaniyat, adabiyot, san'at sohalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilganligi, Voha tarixini, san'at asarlarini o'zida jamlab, 85 yildan buyon xizmat qilib kelayotgan viloyat o'lkashunoslik muzeyiga Surxondaryo viloyati tarixi va madaniyati davlat muzeyi nomi berilgan hamda uning kolleksiyalarini saqlash va tashrif buyuruvchilar uchun barcha shart-sharoitlar yaratilgan yangi muhtasham binoga ko'chirilgan[1]. Azaldan muzeylarga o'tmish va kelajakni bog'lovchi ko'priq sifatida qaralgan. Termiz shahridagi Arxeologiya muzeyi tashkil etilganiga 20 yil to'ldi. Shu muddatda u Markaziy Osiyodagi eng yirik arxeologiya muzeyi va o'ziga xos ma'naviyat markazlaridan biri sifatida tanildi. Muzey fondi ancha boyigan, ya'ni 110 mingga yaqin ekspонатni o'zida jamlagan.

Fransiyaning mashhur Luvr muzeyi esa dunyoning eng yirik hamda boy tarixga ega muzeylari sirasiga kiradi. Muzeydan jahon tarixi, madaniyati, san'atining eng nodir

durdonalari o'rin olgan. Sayyohlar oqimi bo'yicha ham eng ko'p turist tashrif buyuradigan manzillardan. Shuningdek, bu muzeyda turli mintaqa va sivilizatsiyalarga oid ko'rgazmalar, madaniyat kunlari, noyob eksponatlar namoyishlari tashkil etiladi.

E'tiborlisi, shu yilning 23-noyabr kuni Fransiyadagi Luvr muzeyida ilk bor O'zbekistonning boy merosiga bag'ishlangan ko'rgazma ochiladi. "O'zbekiston vohalarining xazinalari. Karvon yo'llari chorrahasida" deb nomlanuvchi ko'rgazmada O'zbekiston hududidan o'tgan Buyuk ipak yo'li va u bo'ylab qad rostlagan sivilizatsiyalar haqida hikoya qilinadi. Namoyishga qo'yiladigan eksponatlar davriyligi esa qariyb ikki ming yillik davrni qamrab oladi.

Xususan, O'zbekistonning 16 ta muzeyidan 138 dona osori atiq, shuningdek, dunyoning yetakchi muzeylarida saqlanayotgan va O'zbekistonning janubiy hududidan topilgan 31 ta tarixiy ashyo ham namoyish etiladi. Termiz arxeologiya muzeyidan sakkiz dona noyob eksponat ko'rgazmaga qo'yiladi. Birinchisi Buddha haykali bo'lib, eramizning I-II asrlariga oid bu eksponatni o'tgan asrning 30-yillari oxirida Termiz tumanidagi Fayoztepa yodgorligidan taniqli arxeolog M.Ye.Masson boshchiligidagi ekspeditsiya topgan.

Ikkinchi eksponat — milodiy II-III asrlarga tegishli binoning me'moriy bezagi oq gips toshdan o'yib ishlangan. Termiz tumani Ayritom yodgorligidan topilgan bu eksponatda yurib ketayotgan fil tasvirlangan. Uning ustida bo'rtma holatda ishlangan yopinchiq bo'lib, old ikki oyog'i to'liq ko'rsatilgan, orqa qismida esa bir oyog'i saqlangan. Eksponatning old qismida bo'rtma shakldagi nilufar guli tasviri ko'zga tashlanadi. Ashyoning yon qismida yana bir filning faqat boshi va oldingi bitta oyog'i tasvirlangan.

Milodning boshlariga oid ko'pgina yodgorliklarda fil tasvirli peshtoqlar hamda haykalchalar, nilufar guli surati tushirilgan noyob ashyolar uchraydi. Bu ham o'z davrida Janubi-sharqiy Osiyo davlatlari bilan mushtarak madaniy aloqalar o'rnatilganini isbotlaydi. Luvr muzeyidan joy olishi kutilayotgan ashyolardan yana biri — Eski Termiz hududidagi Chingiztepa yodgorligidan topilgan, ikki kishi tasviri tushirilgan barelyef.

Milodiy II-III asrlarga tegishli bu eksponatning to'rtburchak shakldagi yuza qismida dastlab erkak kishi tasviri ishlangan. Ikkinchisi o'ng qo'lida gul ko'targan ayol bo'lib, qulog'iga katta sirg'a taqilgan. Nafaqat yurtimizda, balki xorijda ham milodning V-VII asriga oid mashhur Bolaliktepa devoriy suratlari haqida yaxshi bilishadi. Maktab darsliklarida ham o'quvchilarga bu mavzuda ma'lumot berilgan. Bolaliktepa mahalliy katta yer egasining ko'shki — qarorgohi vazifasini bajargan.

Mazkur ko'shkning markaziy xonalaridan biri devorida bazm marosimi aks etgan devoriy suratlarni ko'rish mumkin. Tasvirlarda 40 dan ortiq odam qiyofasi o'sha davrning mohir rassomlaridan biri tomonidan nozik ifodalar bilan chizilgan. Suratning yuza qismida restavratsiya va konservatsiya ishlari olib borilgan. Termiz arxeologiya

muzeyida namoyishga qo'yilgan eksponatlar orasida ayollarning turli davrlarga oid taqinchoqlari, bilaguzuklar, surmadonlar, munchoqlar, oynalar salmoqli o'rin egallaydi. Mazkur muzeyda turfa tarixiy davrlarni o'z ichiga olgan 9 ta zal mavjud bo'lib, ikkinchi zalda Surxon vohasi hududidan topilgan tosh va bronza davriga oid noyob topilmalar qo'yilgan. Luvrda ko'rgazmaga qo'yilishi kutilayotgan eksponatlar orasida miloddan avvalgi III va milodiy I asrlarga oid ayollar shoda munchog'i hamda bronza oyna ham bor. Termiz arxeologiya muzeyi eksponatlari orasida yana ikkita eksponat Fransiya muzeyiga qo'yilishi uchun tanlab olingan. Ular X-XII asrlarga doir eksponatlardir.

Bu eksponatlarda o'ziga xos tarzda bezak berish san'ati ifodalangan, islomiy bezakdorlik namunasi qo'llangan. Luvrda O'zbekistonning janubiy hududlaridan topilgan, qariyb 5 ming yillik vaqt davomidagi davrlarni o'zida ifoda etuvchi noyob eksponatlar namoyishi kelgusi yilning bahoriga qadar davom etadi. Bu eksponatlar orqali O'zbekistonning shonli, buyuk tarixi dunyoga qayta yuz ochib, sayyohlar oqimi yanada ortishida davom etaveradi.

1. Virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) texnologiyalaridan foydalanish

VR texnologiyasi: Tashrif buyuruvchilarga o'tmish davrlariga «sayohat qilish» imkonini beradi. Masalan, qadimgi Yunon-Baqtriya davriga oid joylarni virtual tarzda ko'rish mumkin.

Uzreport+3

Исторический музей+3

Исторический музей+3

AR texnologiyasi: Haqiqiy dunyo ob'ektlariga raqamli ma'lumotlarni qo'shish orqali eksponatlar haqida qo'shimcha ma'lumotlar taqdim etadi.

Исторический музей

2. 3D modellashtirish va gologrammalar

3D modellashtirish: Noyob va qimmatbaho eksponatlarning aniq virtual nusxalarini yaratish imkonini beradi.

Xs.uz+4

Исторический музей+4

Исторический музей+4

Gologrammalar: Bu texnologiya orqali eksponatlar yanada jonli va ta'sirchan tarzda namoyish etiladi.

Исторический музей+1

Исторический музей+1

3. Raqamli arxivlash va ma'lumotlarni saqlash

Raqamli arxivlash: Muzey kolleksiyalarini raqamli formatga o'tkazish, ularni saqlash va kerak bo'lganda foydalanish imkonini yaratadi.

Исторический музей

4. Ijtimoiy tarmoqlar va onlayn platformalarda faoliyat

Ijtimoiy tarmoqlar: Instagram, Facebook, Twitter kabi platformalarda muzey faoliyatini targ'ib qilish, yangi ko'rgazmalar va tadbirlar haqida ma'lumot berish mumkin.

Uza.uz+9

Исторический музей+9

Исторический музей+9

Onlayn platformalar: Muzeyning rasmiy veb-sayti yoki mobil ilovasi orqali virtual turlar va interaktiv ko'rgazmalar tashkil etish mumkin.

Исторический музей

5. Audiogidlar va interaktiv qo'llanmalar

Audiogidlar: Tashrif buyuruvchilar uchun eksponatlar haqida audio ma'lumotlar taqdim etish.

Kun.uz+4

Исторический музей+4

Исторический музей+4

Interaktiv qo'llanmalar: Mobil ilovalar orqali foydalanuvchilarga eksponatlar haqida qo'shimcha ma'lumotlar va interaktiv tajribalar taqdim etish.

6. Ta'lim va ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash

Ta'lim dasturlari: Maktablar va oliy o'quv yurtlari uchun maxsus ta'lim dasturlari ishlab chiqish.

Ilmiy-tadqiqot faoliyati: Muzey fondlaridan ilmiy tadqiqotlar uchun foydalanish imkoniyatlarini yaratish.

Исторический музей

7. Madaniy merosni saqlash va targ'ib qilish

Madaniy merosni saqlash: Tarixiy obidalarni restavratsiya qilish va ularni muzey kolleksiyalariga qo'shish.

Исторический музей+2

Uzreport+2

Kun.uz+2

Targ'ib qilish: Madaniy merosni keng ommaga tanitish uchun turli tadbirlar va ko'rgazmalar tashkil etish.

Uzreport+3

Исторический музей+3

Исторический музей+3

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolmatov, A. M. (2022). Sun'iy intellekt asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Kitobda sun'iy intellekt tushunchalari, asosiy algoritmlar va ularning amaliy qo'llanilishi keltirilgan.
3. Islomov, R. I., & Jo'rayev, M. R. (2021). Telegram botlar va ularning dasturlashtirilishi. Toshkent: TDYU nashriyoti.
4. Telegram bot yaratish va ularga funksiyalar qo'shish bo'yicha amaliy qo'llanma.
5. Russell, S., & Norvig, P. (2020). Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th ed.). Pearson Education.
6. Sun'iy intellekt nazariyasi va amaliyoti bo'yicha asosiy manba.
7. Jurafsky, D., & Martin, J. H. (2023). Speech and Language Processing (3rd ed.). Stanford University.
8. Natural Language Processing (NLP) asoslari.
9. OpenAI. (2024). OpenAI API Documentation. Retrieved from: <https://platform.openai.com/docs>
10. ChatGPT va boshqa AI modellarini Telegram botga integratsiya qilish bo'yicha rasmiy hujjat.